

РОЗВИТОК МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ "ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ БАРДІВСЬКОЇ ПІСНІ"

Сьогодні в умовах складної соціальної та політичної ситуації в Україні гостро постала проблема процесів оновлення суспільства, духовного його відродження, що ставить перед педагогічною наукою цілу низку нових проблем. Особливе місце в цьому процесі посідає проблема розвитку майбутнього вчителя в культурологічному аспекті, вирішення якої полягає у визначенні освіти як особливої культурної діяльності, формуванні духовності сучасної молоді, зокрема у сфері моралі.

Націленість процесів оновлення суспільства на те, щоб зробити людину метою, а не засобом культуротворчого процесу, зумовлює необхідність усебічного розвитку особистісних можливостей педагога, завдяки яким збільшується можливість впливу педагогічної діяльності на гуманізацію та гармонізацію навчально - виховної роботи, на відродження духовного потенціалу країни. Гуманізація вищої педагогічної освіти передбачає спрямування студентства на постійне самовиховання, самовдосконалення, прагнення до пошуку власного Я, на виявлення творчих резервів, збагачення рівня моральної свідомості та морально-етичних цінностей. Це дає підставу розглядати проблему розвитку моральної свідомості майбутнього вчителя як одну з вузлових, бо своєчасне і успішне її вирішення виступає важливою передумовою розвитку суспільства.

Морально зрілій особистості іманентний високий рівень моральної свідомості й самосвідомості, що проявляється в стійкості переконань і вірності своїм ідеалам, в адекватності розуміння й оцінки інших і себе, в глибині поваги й справедливої вимогливості до навколишніх і до себе, у самостійності й правильності рішень, що приймаються, послідовності добровільних вчинків, у моральній надійності, здатності протистояти внутрішнім спонукам, в умінні врахувати зовнішні обставини, розумно піднятися над ними. Поза розвинутою свідомістю й самосвідомістю немає й не може бути морально повноцінної особистості, здатної осягти своє місце у світі й сенс життя, морально самовизначитися й реалізувати свою соціальну сутність [10: 46].

На думку Н.М.Вознюк, цілісна моральна свідомість людини завжди виступає у двох взаємопов'язаних й протилежно спрямованих іпостасях – у вигляді моральної світосвідомості (не Я) й самосвідомості (Я), орієнтованих на пізнання й оцінку чужих і своїх спонувань, учинків, якостей в їх моральному значенні [2: 21].

Провідну роль у моральній життєдіяльності особистості відіграє моральна світосвідомість, оскільки без засвоєння морального досвіду суспільства й окремих його членів неможлива успішна самоорієнтація в світі моральних цінностей. Індивідуальна моральна світосвідомість є ніщо інше, як відображення у свідомості особистості морального світопорядку в його загальних, особливих, одиничних проявах і її оцінно-нормативне ставлення до них, виходячи з критеріїв добра і зла. Забезпечуючи особистість ціннісною інформацією про систему суспільних моральних ідеалів, принципів, норм, про повинне й належне в моральному житті інших осіб і груп, моральна світосвідомість дозволяє кожному здійснювати вчинки з урахуванням їхніх інтересів, вимог, сподівань, думок і лише завдяки цьому самовизначитись на основі власної життєвої позиції [8: 55].

З іншого боку, свідомо моральна активність людини неодмінно передбачає і включає в себе певний рівень моральної самосвідомості. "Оскільки особистість як свідомий суб'єкт усвідомлює не тільки довколишнє як Я як суб'єкта, а й свідомо присвоює собі всі справи, що виходять від неї, вчинки й свідомо бере на себе відповідальність як їх автора й творця" [8: 67].

Специфічним об'єктом моральної самосвідомості людини актуально чи потенційно, цілком чи частково, є вона сама як автор і суб'єкт моральної діяльності в усьому різноманітті її змісту й структури (моральні знання й переконання, оцінки й почуття, звички й нахили, конкретні вчинки й спосіб життя, окремі особистісні якості, моральне обличчя в цілому).

Свідоме ставлення до довколишніх обов'язково передбачає виділення себе як відносно автономного суб'єкта моральної діяльності, здатного оцінювати їх крізь призму власних моральних критеріїв.

У чому ж полягає моральність свідомості й самосвідомості особистості як суб'єкта моральної діяльності? Хоча термін "моральність" використовується з часів Канта й Гегеля, його однозначного визначення не існує, а в довідковій літературі останнього часу він взагалі не згадується. Спроби розгорнутої інтерпретації даного поняття запропонували О. Г. Дробницький, С. Ф. Анісімов, В. А. Блюмкін, А. П. Черменіна та ін. В. Т. Ганжин дійшов висновку, що моральність – основа, "першоклітина" системи моралі, що виступає в суб'єктній й об'єктній формах" [3:107]. У всякому разі поза сумнівом, що моральність є інтегральною позитивною властивістю свідомості й поведінки, міра котрої окреслена сферою добра й обов'язку, яка в усіх своїх різновидах протистоїть злу, безвідповідальності.

Найбільш загальними поняттями, що характеризують моральність свідомості й поведінки особистості в аксіологічному й деонтологічному аспектах, є категорії добра й обов'язку. Добро виражає сутність морального як соціальної цінності (блага), а обов'язок підкреслює його імперативний (наказовий) смисл. При цьому добро виступає в моральній свідомості людей як безумовно повинне, а обов'язок – як обов'язкова вимога доброго. Індивідуальна свідомість та самосвідомість набувають якості моральної, коли вона функціонально включена в моральну саморегуляцію особистості, відображаючи в оцінно-повинній формі її реальний статус і життєдіяльність у системі певних моральних відносин, осягаючи моральну сутність мотивів, учинків, рис характеру, контролюючи й коректуючи поведінку за допомогою моральних переконань, почуттів, ідеалу, совісті, сприяючи її моральному самовизначенню, саморегуляції, самоутвердженню [5: 28].

Моральність не притаманна особистості від роду як щось незмінне, а зароджується й розвивається в процесі соціалізації й індивідуалізації. При цьому ступінь моральної зрілості може коливатись від "пасивної слухняності до активної громадянськості, від безслівного співстраждання до самовідданого альтруїзму, від елементарної порядності до мужнього благородства" [6: 98].

Вочевидь можна й треба виділити основні змістовні критерії моральності, поза якими спонуки й дії людини є позаморальними або аморальними. Такими стабільними ціннісно-нормативними ознаками моральної свідомості (включаючи й самосвідомість) і поведінки особистості є гуманність і чесність як "модифікації, грані добра й обов'язку" [6: 56].

В гуманності, зокрема виявляється духовно-практичне відношення людини до інших членів суспільства, гідних поваги, турботи, любові, щастя. Гуманність як риса моральної свідомості та світосвідомості людини проявляється в постійній практичній взаємодії з довколишніми. Завдяки розвитку в процесі спілкування й відокремлення, а також завдяки здатності до ідентифікації з іншими і самоідентифікації, "особистість може все більш адекватно пізнавати й оцінювати себе по аналогії з рівними їй суб'єктами, вловлювати моральний смисл своїх мотивів і цілей, почуттів й бажань, вчинків і способу життя. І навпаки, усвідомлене переживання й глибоке розуміння своєї натури дозволяє подумки ставити себе на місце іншої людини, морально виправдовувати її наміри і діяння, співчувати й сприяти їй" [1: 167].

Отже, сутність, рівень моральної свідомості та самосвідомості особистості в пізнавально - аксіологічному аспекті становить концепція морального Я, в регулятивно-мотиваційному – сенс власного життя, в інтегративно-емоційному – щастя, а стержневими ціннісно-імперативними установками особистості стають усвідомлені почуття честі, гідності, совість.

На формування цих ознак моральної свідомості та самосвідомості особистості сучасного студента й повинні бути спрямовані зусилля всього педагогічного колективу виші. Вони мають складати основу змісту засобів підвищення педагогами ефективності та організації позитивної спрямованості процесу морально-естетичного виховання особистості.

В рамках спецкурсу "Особливості виконання авторської (бардівської) пісні" сучасні студенти музично-педагогічного факультету мають не тільки ознайомитися з історією виникнення даного жанру музичного мистецтва, з яким, як засвідчила практика, більша частина студентів не обізнана зовсім, ознайомитися з творчістю більш відомих авторів, але й підвищити рівень своїх професійних знань і набути нових знань у процесі створення власних авторських творів у такому жанрі музичного мистецтва, як авторська (бардівська) пісня.

Курс розрахований на 20 годин, з них 6 лекційних, 14 практичних (не включаючи підсумкового заняття – музичного фестивалю з авторської пісні).

Програма спецкурсу передбачає ознайомлення студентів з авторською піснею в процесі викладання тем у формі бесід із такими формами музичної ілюстрації: безпосереднє виконання пісень, які сприяють розкриттю даної теми; знайомство з музичним записом та відеофільмами, де представлено індивідуальний стиль автора, творчість якого вивчається, сумісний колективний спів – розучування пісень та їх аранжування; складання власних авторських пісень; відвідування концертів відомих бардів та фестивалів авторської пісні.

Змістовою основою лекційної частини курсу є наступні теми:

- Авторська пісня як форма суспільної свідомості. Творчість Б. Окуджави.
- Стильові особливості авторської пісні.
- Громадянська спрямованість в авторській пісні. О. Галич, О. Дольський.
- Студентські пісенні традиції. Творчість Ю. Візбора.
- Тема війни в авторській пісні. М. Анчаров, Б. Окуджава.
- Авторська пісня для дітей і юнацтва. Ю. Кім, С. Нікітін, В. Берковський.
- Аранжування класичних бардівських пісень. Створення та виконання власних пісень за даною тематикою.
- Музичний фестиваль виконання авторських пісень (включно студентських).

Тематика спецкурсу розкриває характерні особливості авторської пісні, яка несе в собі справжні моральні і естетичні цінності, що дозволить молоді збагатитися духовно та інтелектуально, підвищити свій культурний рівень, навчитися спілкуванню, що ґрунтується на паритетності учасників єдиної діяльності.

Метою спецкурсу є створення реальних умов для самореалізації, самотворчості, самозорієнтованості майбутніх фахівців в процесі виконання авторської пісні.

Завдання спецкурсу:

- ознайомлення студентів музично-педагогічного факультету з історією виникнення і розвитку авторської пісні; з творчістю класиків бардівської пісні;
  - засвоєння студентами стильових особливостей виконання пісень даного жанру;
  - розвиток прагнення до самореалізації своїх здібностей через виконання відомих та створення і виконання власних авторських пісень;
  - формування інтересу до пізнавальної та просвітницької діяльності в галузі мистецтва авторської пісні через розкриття її багатогранності, невичерпних можливостей відтворювати глибини людських переживань, найтонші відтінки емоцій і відчуттів;
  - розвивати здатність відчувати силу емоційного впливу музичного твору, осмислювати характер даного впливу на власну життєву позицію, мораль, поведінку;
  - оволодіння вміннями і навичками імпровізації, гармонізації, хорового аранжування в процесі виконання авторської (бардівської) пісні;
  - оволодіння засобами акторської майстерності (жестами, мімікою, сценічною поведінкою та ін.), від чого залежить виконавська майстерність.
- Практична частина курсу включає в себе:
- безпосереднє розучування, аранжування та виконання відомих пісень солістами та в ансамблі;
  - складання і виконання студентами власних пісень;
  - ознайомлення студентів з музичним записом та відеофільмами, де представлено індивідуальний стиль автора, творчість якого вивчається;
  - особливості розробки сценаріїв вечорів авторської пісні;
  - запрошення до круглого столу представників Об'єднання Одеських молодіжних клубів з наступним концертом авторської пісні;
  - музично-просвітницька діяльність студентів, метою якої є популяризація авторської пісні в школах та гімназіях міста

і області;

- проведення вечорів авторської пісні сумісно із членами клубів авторської пісні "Дельфінія" та "Румб".
- участь у фестивалях та конкурсах авторської пісні.

Контрольні питання до спецкурсу "Особливості виконання авторської (бардівської) пісні"

Теоретичні питання:

1. Умови виникнення і розвитку бардівського руху 1960-1980 років ХХ ст.
2. Стильові особливості авторської пісні. Критерії виразного виконання авторської пісні.
3. Ліризм творчості Б. Окуджави як засіб і умова вираження соціальної і громадянської позиції автора.
4. Сарказм, іронія і сатира в творчості О. Галича.
5. Характеристика творчості Ю. Візбора. Пісні-репортажі.
6. Виникнення клубів самодіяльної пісні. Зміст і форми їх діяльності.
7. Форми і методи впровадження в практику загальноосвітніх шкіл кращих зразків класичної бардівської пісні.
8. Особливості роботи над розробками сценаріїв вечорів авторської пісні.
9. Тема війни в авторській пісні.
10. Методичні рекомендації, щодо використання бардівського репертуару в початковій школі.
11. Цикл пісень про війну В.Висоцького.
12. Характеристика творчості В. Берковського.
13. Характеристика творчості С. Нікітіна.
14. Особливості сучасної авторської пісні. Протириччя і перспективи її розвитку.

Практичні завдання:

1. Хорове аранжування мелодій авторських пісень.
2. Складання та аранжування акомпанементу відповідно характеру і змісту обраної пісні.
3. Удосконалення вокальних навичок (робота над диханням, формування співацького звука, чіткою дикцією і артикуляцією).
4. Удосконалення навичок співу в ансамблі (робота над єдиною манерою звукоутворення, звуковедення, способу артикуляції, підпорядкування сили і тембру звучання кожного голосу вимогам і завданням загального звучання ансамблю у відповідності з характером виконуваного твору і його інтерпретацією).

Отже, керувати процесом розвитку моральної свідомості означає не лише удосконалювати закладене в людині природою, запобігати небажаним соціальним відхиленням у її свідомості й поведінці, а, найперше, формувати в неї потребу в постійному саморозвитку та самореалізації духовних сил з огляду на те, що індивід в кінцевому підсумку стане господарем своєї долі, долі суспільства.

Нинішня система виховання у зв'язку з деформацією багатьох традиційних духовних цінностей і зниженням морального рівня суспільства насамперед повинна відзначатися комплексністю, орієнтуватися не лише на потреби сучасної соціальної практики, а й на майбутнє. Її основу мають становити досягнення прогресивної педагогічної думки, цінності людської культури, основи морально-естетичного виховання.

Особистість, для якої мораль є основою всієї її життєдіяльності, характеризується як особистість "моральна". Головними ознаками її свідомості є совість та обов'язок, наявність яких забезпечує розвиток таких основних ознак, як чесність зі всіма її відтінками, гуманність, честь, гідність. Тому саме сьогодні особливого значення набуває діяльнісний підхід педагога в організації життєдіяльності вихованців як основи посилення соціального впливу на індивіда, творення мікросередовища, в якому через улюблену справу, через гуманізацію міжособистісних відносин будуть формуватись доброта, щирість, доброзичливість, психолого-комфортна система, в якій особистість почуватиме себе значущою, захищеною, без чого неможливий розвиток та саморозвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева. – М.: Наука, 1990.- 311с.
2. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навчальний посібник / Вознюк Н. М. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 196 с.
3. Гарнцев М.А. Проблема самосознания в западноевропейской философии М.А.Гарнцев. – М.: Изд-во МГУ, 1999.- 215с.
4. Горожанкіна О. Ю. Практичний курс з формування духовної культури сучасної молоді. навчально-методичний посібник / Горожанкіна О. Ю. – Одеса, Вид-во КП ОМД, 2004. – 144 с.
5. Гумницький Г.Н. Основные проблемы теории морали /Гумницький Г.Н. – Иваново: Изд-во Ивановск пед. Ун-та, 1992. – 43с.
6. Зотов Н. Д. Личность как субъект нравственной активности: природа и становление / Зотов Н. Д. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1996. – 143 с.
7. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії // Наук.-метод. посібник / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
8. Макаренко А.С. Дисципліна, режим, покарання і винагорода / А.С. Макаренко // Соч.: В 5 т. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1951. –Т.5.- 119с.
9. Сухомлинська О. В. Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді) / Сухомлинська О. В. // Зб. наук. праць. – К., 2000. – № 2.
10. Туган-Барановський І. Философская энциклопедия / И. Туган-Барановский. – М. : Лазерный диск, 2001.

Подано до редакції 12.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті розглядаються теоретичні й практичні підходи в процесі розвитку моральної свідомості майбутнього вчителя музики засобами бардівської пісні.

Ключові слова: моральна свідомість, самосвідомість, гуманізація, бардівська пісня.

О.Ю. Горожанкина

РАЗВИТИЕ МОРАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА "ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛНЕНИЯ БАРДОВСКОЙ ПЕСНИ"

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются теоретические и практические подходы в процессе развития морального сознания будущего учителя музыки средствами бардовской песни.

Ключевые слова: моральное сознание, самосознание, гуманизация, бардовская песня.

O.Yu. Gorozhankina

DEVELOPMENT OF STUDENTS' MORAL CONSCIOUSNESS IN TERMS OF THE COURSE "PECULIARITIES OF PERFORMING BARD'S SONGS"

SUMMARY

The article analyzes some theoretical and practical approaches to development of moral consciousness of future music teacher via bard's songs.

Keywords: moral consciousness, self-consciousness, humanization, bard's song.
